

Ποιες είναι οι αλλαγές στους Ευρωπαϊκούς Σωφρονιστικούς Κανόνες;

Καινοτόμες διατάξεις περί διαχωρισμού κρατουμένων, απομόνωσης και λοιπών σωφρονιστικών πρακτικών.

Dirk van Zyl Smit

Ομ. Καθηγητής Συγκριτικού και Διεθνούς Ποινικού Δικαίου, Πανεπιστήμιο του Νότιγγχαμ, Επιστημονικός Σύμβουλος στην PC-CP για την αναθεώρηση των Ευρωπαϊκών Σωφρονιστικών Κανόνων.

Harvey Slade

Σύμβουλος, Επιστημονικός Σύμβουλος στην PC-CP για την αναθεώρηση των Ευρωπαϊκών Σωφρονιστικών Κανόνων.

Εισαγωγή

Τον Ιούλιο του 2020, η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης υιοθέτησε τους αναθεωρημένους Ευρωπαϊκούς Σωφρονιστικούς Κανόνες (EPR).¹ Επρόκειτο για το αποκορύφωμα του έργου που ξεκίνησε το 2017 από το Συμβούλιο Ποινολογικής Συνεργασίας (PC-CP), ένα μόνιμο σώμα εμπειρογνομόνων που λειτουργεί υπό την αιγίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Εγκληματολογικών Προβλημάτων (CDPC) του Συμβουλίου της Ευρώπης. Οι αναθεωρημένοι Κανόνες αποτελούν σημαντική εξέλιξη στην προστασία των δικαιωμάτων των κρατουμένων σε όλη την Ευρώπη, καθώς είναι το αποτέλεσμα εντατικών συζητήσεων μεταξύ ειδικών στην ποινολογία και των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, οι οποίες διήρκησαν μία τριετία.

Εκείνα τα χρόνια, είχαμε το προνόμιο να υπηρετούμε ως ειδικοί σύμβουλοι που επικουρούσαμε την PC-CP κατά τη σύνταξη και την επικαιροποίηση του κειμένου.² Στην παρούσα εργασία αναστοχάζομαστε τι οδήγησε στην αναθεώρηση των Κανόνων και την ίδια τη διαδικασία της αναθεώρησης κι έπειτα εστιάζουμε στις αλλαγές σε ένα πεδίο, το σώμα των κανόνων που διέπουν το διαχωρισμό και την απομόνωση. Οι εν λόγω αλλαγές αποδείχθηκαν οι πλέον αμφι-

1. Σύσταση Rec(2006)2-ten της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης προς τα κράτη μέλη για τους Ευρωπαϊκούς Σωφρονιστικούς Κανόνες, η οποία υιοθετήθηκε από την Επιτροπή των Υπουργών στις 11 Ιανουαρίου 2006, κατά την 952η συνάντηση των Αντιπροσώπων των Υπουργών και αναθεωρήθηκε και τροποποιήθηκε από την Επιτροπή Υπουργών την 1η Ιουλίου 2020 κατά τη 1380η συνάντηση των Αντιπροσώπων των Υπουργών (Ευρωπαϊκοί Σωφρονιστικοί Κανόνες) <https://www.coe.int/en/web/human-rights-rule-of-law/-/revised-european-prison-rules-new-guidance-to-prison-services-on-humane-treatment-of-inmates>

2. Ενώσω επικουρούσαμε την PC-CP, ήμασταν ιδιαίτερα ευγνώμονες που απολαμβάναμε τη στήριξη του εκπροσώπου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT), του Hugh Chetwynd, και του εκπροσώπου του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, του Kresimir Kamber.

λεγόμενες και πιθανολογούμε ότι θα έχουν τον σημαντικότερο αντίκτυπο στη φυλάκιση στην Ευρώπη τα επόμενα χρόνια. Σε ένα υστερόγραφο αναφερόμαστε εν συντομία στα υπόλοιπα πεδία που αναθεωρήθηκαν στους EPR του 2020.

Γενικές πληροφορίες

Έως το 2017, όταν ξεκίνησε το έργο της αναθεώρησης των EPR, είχε καταστεί σαφές ότι ο αντίκτυπος των EPR του 2006 ήταν πολύ μεγαλύτερος από ό,τι αναμενόταν κατά την υιοθέτησή τους. Από το 2006 έως το 2017, οι EPR είχαν ενσωματωθεί στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής συλλογιστικής για τις φυλακές. Οι εθνικοί σωφρονιστικοί νόμοι στις χώρες της Ευρώπης είχαν μεταρρυθμιστεί με γνώμονα τους Κανόνες.³ Εκείνη την περίοδο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT) ξεκίνησε κι αυτή να παραπέμπει τακτικά στους EPR στις εκθέσεις της για τη μεταχείριση των κρατουμένων, ενώ το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) στηριζόταν ρητά στους EPR σε εκατοντάδες περιπτώσεις, ιδιαίτερα όποτε εξέταζε την απαγόρευση απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης, κατά τα προβλεπόμενα στο Άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στο περιβάλλον των φυλακών.⁴ Η τελευταία αποτελούσε μια σημαντική νομική εξέλιξη, η οποία χαρακτηρίστηκε από το δικαστή Pinto de Albuquerque του ΕΔΔΑ ως η σταδιακή αναγνώριση ότι οι EPR ενσωματώνουν μια μορφή *de facto* δεσμευτικής νομοθεσίας περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων.⁵

Εάν οι EPR του 2006 σημείωσαν τόσο μεγάλη επιτυχία, προκύπτει αμέσως το ερώτημα γιατί να μπει κανείς στον κόπο να τους αλλάξει. Η απλούστερη απάντηση είναι ότι ο τελευταίος κανόνας των EPR προβλέπει ότι «Οι Ευρωπαϊκοί Σωφρονιστικοί Κανόνες πρέπει να επικαιροποιούνται τακτικά».⁶ Ασφαλώς, αυτό από μόνο του δεν είναι επαρκής λόγος για να γίνει το στιδῆποτε. Πολλές συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης περιέχουν τέτοιες προβλέψεις που συνηθέστατα παραμένουν κενό γράμμα.

Ευτυχώς, στην περίπτωση των EPR ενήργησαν από κοινού ευρύτερες δυνάμεις. Εντός των δομών του Συμβουλίου της Ευρώπης, αυτή καθαυτή η επιτυχία των EPR του 2006 δημιούργησε έναν ενάρετο κύκλο, με τη CPT, την Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της

3. Council of Europe, *Report presented to the 16th Conference of Directors of Prison Administration: Summary of the replies given to the questionnaire regarding the implementation of the most recent Council of Europe standards related to the treatment of offenders while in custody as well as in the community* (2011), Strasbourg: Council of Europe.

4. Dirk van Zyl Smit “Legitimacy and the Development of International Standards for Punishment” in J Tankebe and A Liebling (eds.) *Legitimacy and Criminal Justice: an International Exploration* Oxford: Oxford University Press, 2013. Pp. 267-292.

5. *Muršić κατά Κροατίας*, ΕΔΔΑ [GC] (Απόφαση Αρ. 7334/13), 20 Οκτωβρίου 2016, εν μέρει μειοψηφούσα κρίση του Δικαστή Judge Pinto de Albuquerque, παράγραφος 41.

6. Ευρωπαϊκοί Σωφρονιστικοί Κανόνες, Κανόνας 108.

Ευρώπης και το ΕΔΔΑ να αναπτύσσουν νέες προσεγγίσεις που δεν αποτελούσαν μέρος της συζήτησης στις αρχές της δεκαετίας του 2000. Αλλά και η Ευρωπαϊκή Ένωση συμμετείχε με διάφορες πρωτοβουλίες για να υποστηριχθεί η εφαρμογή των EPR.⁷

Πέραν του μαγικού κύκλου του Συμβουλίου της Ευρώπης, τα Ηνωμένα Έθνη (ΟΗΕ) διαδραματίζουν έναν ολοένα και μεγαλύτερο ρόλο στον καθορισμό των προδιαγραφών για τις φυλακές. Ας δούμε συνοπτικά μερικά παραδείγματα:

- Η θέση σε ισχύ, λίγο μετά από τους EPR, του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση του ΟΗΕ κατά των Βασανιστηρίων (OPCAT)⁸ λείανε το έδαφος, ιδίως στην Ευρώπη, για τη δημιουργία Εθνικών Μηχανισμών που είναι υποχρεωτικοί για τις χώρες που υιοθετούν το Πρωτόκολλο. Αυτή η εξέλιξη συνοδεύθηκε από ένα ολοένα και μεγαλύτερο ενδιαφέρον για το πώς πρέπει να εποπτεύονται οι φυλακές και σύμφωνα με ποια πρότυπα πρέπει να αποτιμάται η απόδοσή τους.⁹
- Οι Κανόνες της Μπανγκόκ ή, κατά τον πλήρη τίτλο τους, οι Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για τη μεταχείριση των κρατούμενων γυναικών και τα μη στερητικά της ελευθερίας μέτρα για τις γυναίκες δράστες εγκληματικών πράξεων,¹⁰ επεξήγησαν τους UNSMR και ενθάρρυναν περαιτέρω στοχασμούς για το πώς επηρεάζουν τις γυναίκες οι σωφρονιστικοί κανόνες.¹¹
- Κι έπειτα υπάρχουν κι αυτοί καθαυτοί οι Στοιχειώδεις Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για τη μεταχείριση των κρατούμενων (UNSMR). Οι UNSMR δεν επικαιροποιήθηκαν επί 60 χρόνια, αλλά, τελικά, στα τέλη του 2015, πραγματοποιήθηκαν ορισμένες μείζονες αλλαγές και πλέον οι Κανόνες είναι γνωστοί ως «Κανόνες Νέλσον Μαντέλα».¹² Δεν επρόκειτο για πλήρη αναδιατύπωση, αλλά επικαιροποιήθηκε το κείμενο, ενώ έγιναν και ορισμένες ουσιαστικές αλλαγές σε βασικά πεδία, με σημαντικότερες να είναι εκείνες που αφορούν νέους

7. Βλ. το ενημερωτικό σημείωμα του 2017 από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με τίτλο «*Prison conditions in the Member States: selected European standards and best practices*», [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/583113/IPOL_BRI\(2017\)583113_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/583113/IPOL_BRI(2017)583113_EN.pdf)

8. Προαιρετικό Πρωτόκολλο στη Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων και άλλων μορφών σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας, υιοθετήθηκε στις 18 Δεκεμβρίου 2002, κατά την πενηκοστή έβδομη σύνοδο της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, με το ψήφισμα A/RES/57/199 και τέθηκε σε ισχύ στις 22 Ιουνίου 2006.

9. Mary Rogan, “Prison Inspection and Monitoring: The Need to Reform European Law and Policy” (2019), *European Journal on Criminal Policy and Research* 1-21.

10. Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για τη μεταχείριση των κρατούμενων γυναικών και τα μη στερητικά της ελευθερίας μέτρα για τις γυναίκες δράστες εγκληματικών πράξεων (οι Κανόνες της Μπανγκόκ), όπως υιοθετήθηκαν από τη Γενική Συνέλευση στις 21 Δεκεμβρίου 2010 (A/RES/65/229).

11. Penal Reform International and Thailand Institute of Justice, *Guidance Document on the United Nations Rules on the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules)* (2013), London: PRI. <https://www.penalreform.org/resource/bangkok-rules-guidance-document-index-implementation/>

12. Πρότυποι Ελάχιστοι Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για τη μεταχείριση των Κρατούμενων (οι Κανόνες Νέλσον Μαντέλα), Ψήφισμα 70/175 της Γενικής Συνέλευσης, Παράρτημα, υιοθετήθηκε στις 17 Δεκεμβρίου 2015 https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf

περιορισμούς στη χρήση της απομόνωσης.¹³

Ενόψει των εν λόγω ευρύτερων δυνάμεων, το 2017, έγιναν τα πρώτα επιφυλακτικά βήματα προς την επικαιροποίηση των Κανόνων. Αρχικά, εξετάστηκε μόνο το ενδεχόμενο να επικαιροποιηθεί ο Σχολιασμός των Κανόνων. Ωστόσο, κατά την επικαιροποίηση του Σχολιασμού το 2017 και το 2018, κατέστη προφανές ότι δεν θα ήταν δυνατό να γίνουν οι απαραίτητες αλλαγές τροποποιώντας μόνο το Σχολιασμό και θα ήταν απαραίτητο να τροποποιηθούν κι οι ίδιοι οι Κανόνες. Ενημερώσαμε σχετικά¹⁴ και μετά από ορισμένες συζητήσεις ανάμεσα στην PC-CP και τη CDPC, συμφωνήθηκε ότι θα επιτρεπόταν στην PC-CP να κάνει συστάσεις για την επικαιροποίηση των κανόνων των EPR σχετικά με τα εξής οκτώ πεδία:

1. Διαχωρισμός και απομόνωση
2. Γυναίκες
3. Αλλοδαποί
4. Μέσα περιορισμού ή ακινητοποίησης
5. Αιτήσεις και καταγγελίες
6. Επαρκής στελέχωση φυλακών και ελάχιστες εγγυήσεις λειτουργίας
7. Διαχείριση αρχείων και φακέλων
8. Επιθεωρήσεις και παρακολούθηση

Οι επικαιροποιήσεις και στα οκτώ πεδία υιοθετήθηκαν τελικά από τη CDPC το Δεκέμβριο του 2019 και από την Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης τον Ιούλιο του 2020, όταν η τελευταία υιοθέτησε τους αναθεωρημένους EPR του 2020 στο σύνολό τους. Θα επανέλθουμε εν συντομία στα πεδία 2. έως 8. σε ένα υστερόγραφο στο παρόν άρθρο, αλλά το σημείο εστίασής μας είναι ο διαχωρισμός και η απομόνωση.

Διαχωρισμός και απομόνωση

Οι Ευρωπαϊκοί Σωφρονιστικοί Κανόνες του 2006 περιείχαν γενικούς περιορισμούς της χρήσης όλων των ειδικών μέτρων προστασίας και ασφάλειας που θα μπορούσαν να επιδράσουν δυσμενώς στους κρατούμενους. Ωστόσο, στους Κανόνες του 2006 δεν προσδιορίζονταν οι συνθήκες υπό τις οποίες θα μπορούσαν οι κρατούμενοι να διαχωριστούν από τους άλλους στο πλαίσιο της λήψης ειδικών μέτρων. Στους εν λόγω Κανόνες γινόταν μια σύντομη αναφορά στην απομόνωση (την πιο ακραία μορφή διαχωρισμού) ως πειθαρχική ποινή, αλλά αποσιωπούσαν άλλες μορφές διαχωρισμού. Αυτό το κενό έχει πλέον εν πολλοίς καλυφθεί από τις τροποποιήσεις των

13. Βλ.: Κανόνες 43-46 των Κανόνων Νέλσον Μαντέλα

14. Βλ: Dirk van Zyl Smit and Harvey Slade, Updating the European Prison Rules: An Analytical Report, PC-CP (2018) 4rev <https://rm.coe.int/pc-c-2018-4rev-e-memo-to-cdpc-updating-the-european-prison-rules-analy/16807c0eba>

EPR το 2020.

Το ιστορικό των τροποποιήσεων είναι ότι, από το 2016, στην Ευρώπη και όλο τον κόσμο, σημειώθηκαν αρκετές σημαντικές εξελίξεις τόσο ως προς την κατανόηση των βλαβερών επιπτώσεων του μακροχρόνιου διαχωρισμού όσο και ως προς την παροχή σχετικών προδιαγραφών για την καθοδήγηση των διευθυντών των φυλακών.

Το 2011, η CPT διενήργησε μια σχολαστική αξιολόγηση της «απομόνωσης», η οποία ορίστηκε κατά τρόπο ευρύ και συμπεριελάμβανε τους κρατούμενους που κρατούνται χωριστά από τους άλλους λόγω δικαστικής απόφασης, πειθαρχικής κύρωσης, χάριν πρόληψης ή προστασίας.¹⁵ Η CPT όρισε γενικές προδιαγραφές που διέπουν όλες αυτές τις μορφές απομόνωσης και ανέπτυξε προδιαγραφές που διέπουν τις διαδικασίες και τις δικλίδες ασφάλειας για την καθεμιά από αυτές.

Το 2015, όπως προαναφέρθηκε, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών τροποποίησε τους UNSMR του 1955. Οι Κανόνες Νέλσον Μαντέλα του 2015 (όπως είναι πλέον γνωστοί) συμπεριλαμβάνουν νέες διατάξεις περί απομόνωσης, την οποία ορίζουν ως τον «περιορισμό των κρατουμένων επί 22 ώρες και άνω ημερησίως χωρίς ουσιαστική ανθρώπινη επαφή».¹⁶ Οι Κανόνες Νέλσον Μαντέλα απαγορεύουν τη χρήση της παρατεταμένης απομόνωσης, δηλαδή της απομόνωσης του κρατούμενου επί περισσότερες από 15 ημέρες.¹⁷ Επιπλέον, οι Κανόνες Νέλσον Μαντέλα περιέχουν την κατά τι αόριστη απαίτηση ότι «οποιαδήποτε μορφή ακούσιου διαχωρισμού από το γενικό πληθυσμό της φυλακής» θα πρέπει να επιτρέπεται δια νόμου ή να ρυθμίζεται από την οικεία διοικητική αρχή.¹⁸ Ωστόσο, η εν λόγω απαίτηση δεν συνδέεται με σαφήνεια με την απομόνωση και τους περιορισμούς της χρήσης της.

Τρίτον, από το 2006, διαπιστώσαμε ότι αναπτύχθηκε περαιτέρω ένα εντυπωσιακό σώμα επιστημονικών στοιχείων σχετικά με τις αρνητικές επιπτώσεις της μακροχρόνιας απομόνωσης (κατά τον ευρύ ορισμό της) και αυτό αναγνωρίστηκε διεθνώς. Το 2008, ο Ειδικός Εισηγητής του ΟΗΕ για τα Βασανιστήρια αναγνώρισε ότι «το βάρος των σωρευτικών στοιχείων έως σήμερα υποδεικνύει ... σοβαρές και ανεπιθύμητες επιπτώσεις στην υγεία»¹⁹ εξαιτίας της απομόνωσης, ενώ, το 2011, η CPT επανέλαβε ότι η απομόνωση «μπορεί να έχει μια άκρως επιβλαβή

15. Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (CPT), 21^η Γενική Έκθεση της CPT, (CPT/Inf (2011) 28) <https://rm.coe.int/1680696a88>

16. Κανόνας 44 των Κανόνων Νέλσον Μαντέλα.

17. Κανόνες 43 και 44 των Κανόνων Νέλσον Μαντέλα.

18. Κανόνας 37 των Κανόνων Νέλσον Μαντέλα.

19. Γενική Συνέλευση Ηνωμένων Εθνών, Ενδιάμεση Έκθεση του Ειδικού Εισηγητή για τα Βασανιστήρια και άλλες μορφές σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας (A/63/175, Εξηκοστή τρίτη σύνοδος, Διαν.: 28 Ιουλίου 2008), στο σημείο 82.

επίδραση στην ψυχική, τη σωματική και την κοινωνική υγεία όσων τη βιώνουν».²⁰ Ενόψει των τελικών συζητήσεων σχετικά με τους EPR, ο Παγκόσμιος Ιατρικός Σύλλογος υιοθέτησε μια δήλωση στην οποία επαναλαμβανόταν η έκκληση των Κανόνων Νέλσον Μαντέλα για την απαγόρευση της παρατεταμένης απομόνωσης, αναγνωρίζοντας ότι η απομόνωση μπορεί να ισοδυναμεί με βασανιστήριο ή απάνθρωπη και ταπεινωτική μεταχείριση.²¹ Λίγο αφότου υιοθετήθηκαν οι αναθεωρημένοι EPR, υιοθετήθηκε μια δήλωση συναίνεσης από τους κορυφαίους ερευνητές παγκοσμίως σχετικά με την απομόνωση, επιβεβαιώνοντας ότι τα υπάρχοντα στοιχεία «τεκμηριώνουν σαφώς ότι η απομόνωση υποβάλλει τους κρατούμενους σε σημαντικό κίνδυνο εμφάνισης σοβαρής βλάβης» και, αντίστοιχα, θα πρέπει να χρησιμοποιείται μόνο όταν είναι απολύτως αναγκαίο.²²

Οι τροποποιήσεις των EPR το 2020 βασίζονται σε αυτές τις εξελίξεις, αλλά υιοθετούν μια κάπως διαφορετική προσέγγιση. Η βασική καινοτομία είναι η εισαγωγή μιας σχετικής νέας διάταξης, του Κανόνα 53A, ο οποίος εστιάζεται αποκλειστικά στο διαχωρισμό ως ειδικό μέτρο ασφάλειας. Αυτό ενισχύεται από σημαντικές τροποποιήσεις του Κανόνα 53, ο οποίος αφορά ειδικά μέτρα υψηλής ασφάλειας και προστασίας κατά τρόπο ευρύτερο, και του Κανόνα 60.6, ο οποίος εξετάζει την απομόνωση στο πλαίσιο των μέτρων πειθαρχίας.

Ο διαχωρισμός στους EPR

Υπάρχουν τέσσερις ευρείς τύποι απομόνωσης ή διαχωρισμού που αναγνωρίζονται στην έρευνα. Πρόκειται για την απομόνωση ως αποτέλεσμα δικαστικής απόφασης, την απομόνωση ως πειθαρχικό μέτρο, τη «διοικητική» απομόνωση για τους σκοπούς της ευταξίας ή της πρόληψης και την απομόνωση για την προστασία του ίδιου του ατόμου που τίθεται σε αυτή.²³

Ο Κανόνας 53A των EPR αφορά όλες τις μορφές διαχωρισμού στο πλαίσιο της λήψης ειδικών μέτρων υψηλής ασφάλειας και προστασίας. Στο πλαίσιο των Κανόνων, αυτό καλύπτει όλες τις μορφές διαχωρισμού, με εξαίρεση το διαχωρισμό για πειθαρχικούς σκοπούς –όπως προαναφέρθηκε, αυτός εμπίπτει στον Κανόνα 60. Είναι σημαντικό ότι αυτό αφορά κάθε περίπτωση

20. Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (CPT), 21^η Γενική Έκθεση της CPT, (CPT/Inf (2011) 28), σελ. 39 παράγραφος 53 <https://rm.coe.int/1680696a88>

21. Παγκόσμιος Ιατρικός Σύλλογος (WMA), Δήλωση WMA για την Απομόνωση, η οποία αναθεωρήθηκε από την 70^η Γενική Συνέλευση του WMA στην Τιφλίδα της Γεωργίας, Οκτώβριος 2019 https://www.wma.net/policies-post/wma-statement-on-solitary-confinement/#_ftn1

22. Craig Haney et al, 'Consensus Statement from the Santa Cruz Summit on Solitary Confinement and Health' (2020), 115 Northwestern University Law Review 335. <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/nulr/vol115/iss1/9>

23. Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (CPT), 21^η Γενική Έκθεση της CPT, (CPT/Inf (2011) 28), σελ. 43-44 <https://rm.coe.int/1680696a88>

ανεξάρτητα από το πώς αποκαλούν οι εθνικές σωφρονιστικές αρχές τον εν λόγω διαχωρισμό που μπορεί να αναφέρεται ως «διαχωρισμός», «περιορισμός σε ειδικό κελί κράτησης», «απομόνωση» ή «αυστηρή απομόνωση».

Ο Κανόνας 53Α απαιτεί ότι «στους κρατούμενους που τίθενται υπό διαχωρισμό θα προσφέρονται τουλάχιστον δύο ώρες ουσιαστικής ανθρώπινης επαφής ημερησίως». Από αυτή τη διάταξη συνάγεται ότι όλοι οι κρατούμενοι που δεν έχουν πρόσβαση σε τέτοια επαφή κρατούνται σε απομόνωση, κατά τα οριζόμενα στους Κανόνες Νέλσον Μαντέλα του ΟΗΕ και κατά παράβαση του Κανόνα 53Α των ΕΡΡ. Υπ' αυτή την έννοια, οι ΕΡΡ όντως απαγορεύουν την απομόνωση (τουλάχιστον κατά τα οριζόμενα στους Κανόνες Νέλσον Μαντέλα) για κάθε σκοπό, με εξαίρεση τους πειθαρχικούς σκοπούς. Γι' αυτό το λόγο, ο «διαχωρισμός» χρησιμοποιείται ως διακριτός όρος στον Κανόνα 53Α.

Στο πλαίσιο των ΕΡΡ, η «απομόνωση» μπορεί να γίνει κατανοητή ως η βαρύτερη μορφή διαχωρισμού, κατά την οποία περιορίζεται περισσότερο η ουσιαστική ανθρώπινη επαφή. Στους αναθεωρημένους ΕΡΡ υιοθετείται ένας ορισμός παρόμοιος με εκείνον των Κανόνων Νέλσον Μαντέλα που αναφέρονται στην απομόνωση ως την «απομόνωση ενός κρατούμενου για περισσότερες από 22 ώρες ημερησίως χωρίς ουσιαστική ανθρώπινη επαφή».²⁴ Οι κρατούμενοι που υπόκεινται σε πειθαρχική τιμωρία είναι, επομένως, οι μόνοι κρατούμενοι που, υπό το πρίσμα των ΕΡΡ, δεν δικαιούνται δύο ώρες ουσιαστικής επαφής ημερησίως. Ωστόσο, η χρήση της απομόνωσης ως πειθαρχικής τιμωρίας εξακολουθεί να υπόκειται σε περιορισμούς. Οι εν λόγω περιορισμοί ορίζονται στον τροποποιημένο Κανόνα 60.6 και αναλύονται περαιτέρω παρακάτω.

Επανερχόμενοι στο διαχωρισμό για όλους τους άλλους σκοπούς, είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι οι αρχές πρέπει όχι μόνο να διασφαλίζουν δύο ώρες ουσιαστικής ανθρώπινης επαφής ημερησίως, αλλά και να συμμορφώνονται με άλλες λεπτομερείς απαιτήσεις. Σε αυτές συμπεριλαμβάνονται όχι μόνο εκείνες που ορίζονται από τον Κανόνα 53Α, αλλά και οι απαιτήσεις του Κανόνα 53 που εφαρμόζεται ευρύτερα σε ειδικά μέτρα υψηλής ασφάλειας ή προστασίας. Ο Κανόνας 53 τροποποιήθηκε ώστε να δίνει έμφαση στο ότι όλα τα ειδικά μέτρα προστασίας και ασφάλειας, εκ των οποίων ένα είναι ο διαχωρισμός, θα πρέπει να «εφαρμόζονται μόνο σε εξαιρετικές περιστάσεις και μόνο εφόσον δεν μπορεί να διατηρηθούν η ασφάλεια και η προστασία με λιγότερο περιοριστικά μέσα».²⁵ Ομοίως, στον τροποποιημένο Κανόνα 53 καθίσταται σαφές ότι η νόμιμη επιβολή ειδικών μέτρων ασφάλειας και προστασίας εξαρτάται από την αναλογικότητά τους, τονίζοντας ότι: «Τα ως άνω μέτρα βασίζονται μόνο στον τρέχοντα κίνδυνο που θέτει ένας κρατούμενος, είναι ανάλογα του εν λόγω κινδύνου και δεν περιλαμβάνουν περισσότερους

24. Κανόνας 60.6α των Ευρωπαϊκών Σωφρονιστικών Κανόνων

25. Κανόνας 53.1 των Ευρωπαϊκών Σωφρονιστικών Κανόνων

περιορισμούς από όσους είναι απαραίτητο για να εξουδετερωθεί ο εν λόγω κίνδυνος».²⁶ Στον Κανόνα 53 ορίζονται επίσης οι διαδικασίες που πρέπει να τηρούνται για την επιβολή όλων των ειδικών μέτρων υψηλής ασφάλειας και προστασίας, συμπεριλαμβανομένου του διαχωρισμού.

Εκτός από την απαίτηση για «δύο ώρες ουσιαστικής ανθρώπινης επαφής», στον Κανόνα 53A ορίζονται και κάποιες άλλες προδιαγραφές που πρέπει να τηρούνται κατά το διαχωρισμό των κρατούμενων. Σε αυτά συμπεριλαμβάνεται η απαίτηση ότι «οι κρατούμενοι που διαχωρίζονται δεν θα υπόκεινται σε περαιτέρω περιορισμούς, πέραν εκείνων που είναι απαραίτητοι για να εκπληρωθεί ο δηλωμένος σκοπός του εν λόγω διαχωρισμού».²⁷ Σε αυτόν τον κανόνα ενυπάρχει άρρητα η αρχή της αναλογικότητας, η οποία εκφράζεται γενικότερα στον Κανόνα 53.8, στο συγκεκριμένο πλαίσιο του διαχωρισμού. Αυτή η αρχή αναπτύσσεται περαιτέρω στον Κανόνα 53A.f, ο οποίος προβλέπει ότι «όσο περισσότερο παραμένει ένας κρατούμενος υπό διαχωρισμό από τους άλλους κρατούμενους, τόσα περισσότερα βήματα θα λαμβάνονται για να μετριάσουν οι αρνητικές επιπτώσεις του διαχωρισμού, μεγιστοποιώντας την επαφή του κρατούμενου με τους άλλους και παρέχοντάς του εγκαταστάσεις και δραστηριότητες». Η αρχή της αναλογικότητας είναι ιδιαίτερα σημαντική στο πλαίσιο του διαχωρισμού, γι' αυτό και δίνεται τόσο πολλή έμφαση. Αξίζει να μνημονευθεί ότι καμία από τις μορφές διαχωρισμού που λαμβάνονται υπόψη στον Κανόνα 53A ή τον Κανόνα 53 ευρύτερα δεν προορίζεται αυστηρά για την τιμωρία των κρατούμενων. Ο Κανόνας 53A αποτυπώνει την αντίληψη ότι, ανεξάρτητα από το δηλωμένο σκοπό του διαχωρισμού, ο αντίκτυπος που έχει η στέρηση του συγχρωτισμού και των εξωτερικών ερεθισμάτων μπορεί να επιφέρει άκρως τιμωρητικές συνέπειες στους κρατούμενους.²⁸ Είναι ζωτικής σημασίας οι σωφρονιστικές αρχές να έχουν επίγνωση αυτών των μη σκοπούμενων, πλην όμως, καταστροφικών συνεπειών και αναλόγως να επιδιώκουν να τις αποτρέπουν ή να τις μετριάσουν.

Ασφαλώς, ορισμένοι κρατούμενοι μπορεί να είναι εγγενώς πιο ευάλωτοι στις εν λόγω καταστροφικές συνέπειες. Αντίστοιχα, ο Κανόνας 53A.b. προϋποθέτει ότι οποιαδήποτε «απόφαση περί διαχωρισμού θα λαμβάνει υπόψη της την κατάσταση των κρατούμενων που αφορά και τυχόν αναπηρίες που μπορεί να έχουν αυτοί, οι οποίες μπορεί να τους καθιστούν ακόμη πιο ευάλωτους στις ανεπιθύμητες επιπτώσεις του διαχωρισμού». Εάν επηρεαστεί δυσμενώς η σωματική ή η ψυχική υγεία ενός κρατούμενου, ανεξάρτητα από τυχόν προϋπάρχουσες παθήσεις, «θα λαμβάνονται μέτρα για την αναστολή [του διαχωρισμού]... ή την αντικατάστασή του με

26. Κανόνας 53.8 των Ευρωπαϊκών Σωφρονιστικών Κανόνων

27. Κανόνας 53A.d των Ευρωπαϊκών Σωφρονιστικών Κανόνων

28. Sharon Shalev, "A Sourcebook on Solitary Confinement" (2008), (London: Mannheim Centre for Criminology, London School of Economics), p9-25 <https://www.solitaryconfinement.org/sourcebook>

ένα λιγότερο περιοριστικό μέτρο».²⁹ Από κοινού, οι εν λόγω κανόνες επιδιώκουν να διασφαλιστεί ότι, όπως τα ειδικά μέτρα ασφάλειας ή προστασίας γενικότερα, έτσι και το μέτρο του διαχωρισμού θεωρείται «εξαιρετικής» φύσεως.³⁰

Η απομόνωση στους EPR

Όπως προαναφέρθηκε, στην ιδιόλεκτο των EPR, η «απομόνωση» είναι μια ακραία μορφή διαχωρισμού κατά την οποία προσφέρονται στον κρατούμενο λιγότερες από δύο ώρες ουσιαστικής ανθρώπινης επαφής ημερησίως. Καθώς πλέον υπάρχουν ισχυρά επιστημονικά στοιχεία ότι ο διαχωρισμός με έναν τέτοιο σοβαρό περιορισμό της επαφής μπορεί να έχει πολύ αρνητική επίδραση στους κρατούμενους,³¹ οι αναθεωρημένοι EPR προϋποθέτουν ότι η απομόνωση μπορεί να επιβληθεί μόνο ως τιμωρία. Ακόμη και σε αυτή την περίπτωση, η επιβολή της υπόκειται σε μια σειρά περιορισμών. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η χρήση της απαγορεύεται εξολοκλήρου: στον Κανόνα 60.6.a προβλέπεται ότι η απομόνωση «δεν επιβάλλεται ποτέ σε παιδιά, εγκύους, θηλάζουσες μητέρες ή γονείς με βρέφη στη φυλακή» -πρόκειται για διάταξη που επαναλαμβάνει τις αρχές που ορίστηκαν από την Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού³² και τους Κανόνες της Μπανγκόκ του ΟΗΕ για τις κρατούμενες γυναίκες.³³ Ο Κανόνας 60.6.b απαιτεί επίσης ότι η απομόνωση «δεν επιβάλλεται σε κρατούμενους με ψυχικές ή σωματικές αναπηρίες όταν αυτό θα επιδείνωνε την κατάστασή τους».³⁴

Ωστόσο, ο Κανόνας 60 απαιτεί από τις αρχές να έχουν γενικότερη επίγνωση των αρνητικών επιδράσεων της απομόνωσης στους κρατούμενους. Ο Κανόνας 60.6.b απαιτεί ότι «στην περίπτωση επιβολής απομόνωσης, η εκτέλεσή της παύει ή αναστέλλεται εάν επιδεινωθεί η ψυχική ή η σωματική κατάσταση του κρατούμενου». Υπάρχει ένας περαιτέρω περιορισμός της χρήσης της απομόνωσης στον Κανόνα 60.6.e, ο οποίος προβλέπει: «Στην περίπτωση επιβολής της απομόνωσης ως τιμωρία για κάποιο νέο πειθαρχικό παράπτωμα σε κρατούμενο που έχει ήδη περάσει το μέγιστο χρονικό διάστημα στην απομόνωση, η εν λόγω τιμωρία δεν θα εφαρμοστεί προτού δοθεί η δυνατότητα στον κρατούμενο να αναρρώσει από τις ανεπιθύμητες επιπτώσεις της προηγούμενης περιόδου απομόνωσης». Υπ' αυτή την έννοια, ο Κανόνας 60 αποτυπώνει τη θλιβερή πραγματικότητα ότι οι σωφρονιστικές αρχές εξακολουθούν να στηρίζονται στην

29. Κανόνας 53A.i. των Ευρωπαϊκών Σωφρονιστικών Κανόνων

30. Κανόνας 53.2 των Ευρωπαϊκών Σωφρονιστικών Κανόνων

31. Sharon Shalev, "A Sourcebook on Solitary Confinement" (2008), (London: Mannheim Centre for Criminology, London School of Economics), σελ. 9-25 <https://www.solitaryconfinement.org/sourcebook>

32. Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού, Γενικό Σχόλιο Αρ. 10 (2007), CRC/C/GC/10, στην παράγραφο 89.

33. Κανόνας 22 των Κανόνων της Μπανγκόκ

34. Όπως ομοίως απαιτείται από τον Κανόνα 45.2 των Κανόνων Νέλσον Μαντέλα

απομόνωση ως πειθαρχικό μέτρο και είναι απρόθυμες να την εγκαταλείψουν. Ο Κανόνας 60 επιδιώκει να διασφαλίσει ότι οι αρχές θα έχουν διαρκώς επίγνωση των αρνητικών επιπτώσεων της απομόνωσης. Εάν η απομόνωση δεν παρακολουθείται, μπορεί να ισοδυναμεί με βασανιστήριο ή απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση ή τιμωρία, κάτι που (σύμφωνα με τον Κανόνα 60.6c και ως μέρος του ευρύτερου ενωσιακού και διεθνούς δικαίου³⁵) δεν είναι ποτέ επιτρεπτό.

Σε αντίθεση με τα πρότυπα της CPT ή τους Κανόνες Νέλσον Μαντέλα, οι EPR εξακολουθούν να μην ορίζουν το μέγιστο αριθμό ημερών κατά τις οποίες μπορεί να επιβληθεί απομόνωση. Αυτό είναι ατυχές, καθώς μια σαφής απαγόρευση είναι αποτελεσματική δικλείδα κατά της κατάχρησης. Ωστόσο, εκτός του ότι απαιτεί ότι η απομόνωση δεν θα ισοδυναμεί ποτέ με βασανιστήριο, ο Κανόνας 60.6.c επαναλαμβάνει τον εξαιρετικό χαρακτήρα του μέτρου της απομόνωσης. Ο Κανόνας απαιτεί η απομόνωση να επιβάλλεται μόνο για καθορισμένο διάστημα, το οποίο θα είναι «το βραχύτερο δυνατό». Αναφορικά με το εν λόγω «καθορισμένο διάστημα», ο Κανόνας 60.6.d απαιτεί ότι «το μέγιστο διάστημα για το οποίο δύναται να επιβληθεί απομόνωση, ορίζεται στο εθνικό δίκαιο». Αυτό είναι σημαντικό, διότι υποχρεώνει τις εθνικές νομοθεσίες να αντισταθμίσουν την αδυναμία των EPR να καθορίσουν ένα κατάλληλο μέγιστο διάστημα για την απομόνωση. Επ' αυτού, ο Σχολιασμός των EPR³⁶ τονίζει ότι έχει οριστεί όριο 15 ημερών από τους Κανόνες Νέλσον Μαντέλα, ενώ η CPT έχει επανειλημμένως τονίσει το δικό της όριο των 14 ημερών³⁷ –πρόκειται για προδιαγραφές που τα κράτη μέλη υποχρεούνται να λάβουν υπόψη. Εάν οι εθνικοί νομοθέτες ορίσουν μέγιστο διάστημα άνω των 15 ημερών που ορίζονται στους Κανόνες Νέλσον Μαντέλα, είναι πιθανόν να βρεθούν ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το οποίο μπορεί κάλλιστα να αποφανθεί ότι ένα μεγαλύτερο χρονικό διάστημα θα ισοδυναμούσε με απάνθρωπη ή ταπεινωτική τιμωρία και, ως εκ τούτου, αντίκειται στο Άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Προκειμένου να καταλήξει σε ένα τέτοιο συμπέρασμα, το Δικαστήριο θα μπορούσε να στηριχθεί στα επιστημονικά στοιχεία, στα οποία συμπεριλαμβάνεται η Δήλωση του Παγκόσμιου Ιατρικού Συλλόγου για την Απομόνωση που αναφέρει ότι η απομόνωση δεν θα πρέπει ποτέ να υπερβαίνει τις 15 συναπτές ημέρες.³⁸

35. Άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Άρθρο 7 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα.

36. Ευρωπαϊκή Επιτροπή για Προβλήματα Εγκλημάτων (CDPC) (CDPC) και Συμβούλιο Ποινολογικής Συνεργασίας (PC-CP), Αναθεωρημένοι Κανόνες και Σχολιασμός της Σύστασης CM/Rec(2006)2 της Επιτροπής Υπουργών προς τα κράτη μέλη για τους Ευρωπαϊκούς Σωφρονιστικούς Κανόνες (2019) <https://rm.coe.int/pc-cp-2018-15-e-rev-7-19-11-19/168098dec6>.

37. Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (CPT), 21^η Γενική Έκθεση της CPT, (CPT/Inf (2011) 28), σελ. 43 παράγραφος 56 <https://rm.coe.int/1680696a88>

38. Παγκόσμιος Ιατρικός Σύλλογος (WMA), Δήλωση WMA για την Απομόνωση, η οποία αναθεωρήθηκε από την 70^η Γενική Συνέλευση του WMA στην Τιφλίδα της Γεωργίας, Οκτώβριος 2019 https://www.wma.net/policies-post/wma-statement-on-solitary-confinement/#_ftn1

Οι τροποποιημένοι EPR θέτουν αρκετές δύσκολες ερμηνευτικές προκλήσεις. Καμιά τους δεν είναι τόσο πολύπλοκη όσο ο όρος «ουσιαστική ανθρώπινη επαφή», τον οποίο περιλαμβάνουν και οι Ευρωπαϊκοί Κανόνες και οι αντίστοιχοι κανόνες του ΟΗΕ, οι Κανόνες Νέλσον Μαντέλα.³⁹ Κανένα από τα δύο κείμενα δεν καθορίζει επακριβώς τι σημαίνει ο όρος, αλλά διαφαίνονται κάποιες ενδείξεις για το πώς είναι πιθανό αυτός να χρησιμοποιηθεί στην πράξη. Οι πρώτες ενδείξεις για την Ευρώπη προέρχονται από τη CPT, η οποία έχει εφαρμόσει την έννοια της «ουσιαστικής ανθρώπινης επαφής» σε αρκετές από τις εκθέσεις της σχετικά με τις εθνικές φυλακές.⁴⁰ Κατ' αυτόν τον τρόπο, η CPT υιοθέτησε ρητά⁴¹ τον ορισμό που περιέχεται στην «Βίβλο του Έσσεξ» (Essex paper), η οποία έχει στόχο να παρέχει εμπειριστατωμένες οδηγίες για την εφαρμογή των Κανόνων Νέλσον Μαντέλα. Στον εν λόγω ορισμό ως «ουσιαστική ανθρώπινη επαφή» νοείται «η ποσότητα και η ποιότητα της κοινωνικής αλληλεπίδρασης και της ψυχολογικής ενίσχυσης της οποίας χρίζουν τα ανθρώπινα όντα για την ψυχική τους υγεία και ευεξία. Η εν λόγω αλληλεπίδραση προϋποθέτει η ανθρώπινη επαφή να είναι πρόσωπο με πρόσωπο και άμεση (χωρίς υλικά εμπόδια) και όχι στιγμιαία ή τυχαία, καθιστώντας εφικτή τη διαπροσωπική επικοινωνία που διακρίνεται από ενσυναίσθηση. Η επαφή δεν πρέπει να περιορίζεται στις αλληλεπιδράσεις εκείνες που καθορίζει η ρουτίνα της φυλακής, η πορεία των (ποινικών) ερευνών

39. Κανόνας 44 των Κανόνων Νέλσον Μαντέλα

40. Έκθεση προς την κυβέρνηση της Αλβανίας σχετικά με την επίσκεψη που πραγματοποίησε στην Αλβανία η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (CPT) από τις 20 έως τις 30 Νοεμβρίου 2018 [CPT/Inf (2019) 28], παράγραφος 106. Έκθεση προς την κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου σχετικά με την επίσκεψη που πραγματοποίησε στο Ηνωμένο Βασίλειο η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (CPT) από τις 17 έως τις 25 Οκτωβρίου 2018 [CPT/Inf (2019) 29], παράγραφοι 63, 64, 72, 73, 74, 79, 80, 90 και 95. Έκθεση προς την κυβέρνηση της Νορβηγίας σχετικά με την επίσκεψη που πραγματοποίησε στη Νορβηγία η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (CPT) από τις 28 Μαΐου έως τις 5 Ιουνίου 2018 [CPT/Inf (2019) 1], παράγραφοι 79 και 82. Έκθεση προς την κυβέρνηση της Σλοβακίας σχετικά με την επίσκεψη που πραγματοποίησε στη Σλοβακία η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (CPT) από τις 19 έως τις 28 Μαρτίου 2018 [CPT/Inf (2019) 20], παράγραφος 89. Έκθεση προς την ελληνική κυβέρνηση σχετικά με την επίσκεψη που πραγματοποίησε στην Ελλάδα η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (CPT) από τις 10 έως τις 19 Απριλίου 2018 [CPT/Inf (2019) 4], παράγραφος 85. Έκθεση προς την κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου σχετικά με την επίσκεψη που πραγματοποίησε στην Βόρεια Ιρλανδία η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (CPT) από τις 29 Αυγούστου έως τις 6 Σεπτεμβρίου 2017 [CPT/Inf (2018) 47], παράγραφοι 56 και 74. Έκθεση προς την κυβέρνηση της Πορτογαλίας σχετικά με την επίσκεψη που πραγματοποίησε στην Πορτογαλία η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (CPT) από τις 27 Σεπτεμβρίου έως τις 7 Οκτωβρίου 2016, παράγραφος 80.

41. Έκθεση προς την κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου σχετικά με την επίσκεψη που πραγματοποίησε στο Ηνωμένο Βασίλειο η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (CPT) από τις 17 έως τις 25 Οκτωβρίου 2018 [CPT/Inf (2019) 29], παράγραφος 74 (υποσημείωση 55). Έκθεση προς την κυβέρνηση της Νορβηγίας σχετικά με την επίσκεψη που πραγματοποίησε στη Νορβηγία η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (CPT) από τις 28 Μαΐου έως τις 5 Ιουνίου 2018 [CPT/Inf (2019) 1], παράγραφος 82 (υποσημείωση 2).

ή κάποια ιατρική ανάγκη».⁴² Όσον αφορά τους αναθεωρημένους EPR, αυτοί με τη σειρά τους παραπέμπουν στον εν λόγω ορισμό στο Σχολιασμό τους –αλλά είναι σαφές ότι ο όρος χρήζει περαιτέρω διασαφήνισης.

Συμπέρασμα σχετικά με το διαχωρισμό και την απομόνωση

Εν ευθέτω χρόνω, τα εθνικά σωφρονιστικά συστήματα πρέπει να παράσχουν διεξοδικές οδηγίες στο προσωπικό τους σχετικά με το πώς πρέπει να παρέχεται καθημερινή ουσιαστική ανθρώπινη επαφή στους κρατούμενους. Εάν αυτό δεν συμβεί, μπορεί κάλλιστα αυτό που επρόκειτο να είναι απλώς διαχωρισμός να καταλήξει να θεωρείται από τους εποπτικούς φορείς ή τα δικαστήρια παράνομη μορφή απομόνωσης.

Η σημασία αυτού του νέου δικτύου κανόνων μπορεί να αναδειχθεί μέσα από ένα μόνο παράδειγμα. Ο κίνδυνος να έχει κάποιος κρατούμενος COVID-19 αποτελεί αδιαμφισβήτητο λόγο για το διαχωρισμό του εν λόγω κρατούμενου.⁴³ Από την άλλη πλευρά, σαφώς και δεν αποτελεί λόγο για να τεθεί ένας τέτοιος κρατούμενος σε πειθαρχική απομόνωση. Ως εκ τούτου, ο κρατούμενος που έχει ή μπορεί να έχει COVID-19 θα πρέπει να έχει πρόσβαση σε τουλάχιστον δύο ώρες ουσιαστικής ανθρώπινης επαφής ημερησίως, καθώς και σε όλα τα άλλα δικαιώματα και τις διευκολύνσεις που ορίζονται στον Κανόνα 53Α. Οι σωφρονιστικές αρχές πρέπει να σκεφτούν προσεκτικά πώς θα το κάνουν αυτό, εφόσον η μη παροχή των εν λόγω δικαιωμάτων και διευκολύνσεων στους κρατούμενους που βρίσκονται σε διαχωρισμό λόγω COVID-19 θα εκθέσει τις αρχές σε καταγγελίες ότι επιφυλάσσουν απάνθρωπη και ταπεινωτική μεταχείριση για τους εν λόγω κρατούμενους. Πιο θετικό είναι το ότι οι τροποποιημένοι EPR μπορεί να ενθαρρύνουν γενικευμένες μεταρρυθμίσεις όσον αφορά τον τρόπο μεταχείρισης των κρατούμενων στη «φυλακή εντός της φυλακής»⁴⁴ όπου διαχωρίζονται. Αυτό θα μπορούσε να οδηγήσει στη μακροχρόνια μεταρρύθμιση των σωφρονιστικών συστημάτων σε όλη την Ευρώπη.

Η ολοένα και μεγαλύτερη αναγνώριση των EPR από το ΕΔΔΑ δυσχέρανε τη διαδικασία τροποποίησης των Κανόνων, καθώς τα κράτη μέλη δικαίως απασχόλησε η προσεκτική εξέταση των κανόνων που θεωρούνται δεσμευτικοί για τις σωφρονιστικές τους υπηρεσίες, έστω και έμμεσα. Ωστόσο, τώρα που οι αλλαγές έχουν υιοθετηθεί, το αυξημένο κύρος των EPR αποτελεί ευχάριστη εξέλιξη, διότι ενθαρρύνει τα κράτη να εφαρμόσουν τις τροποποιημένες διατάξεις.

42. Essex paper 3: Initial guidance on the interpretation and implementation of the Nelson Mandela Rules, Penal Reform International and the Essex Human Rights Centre at the University of Essex, 2017, σελ.88-89.

43. Βλ.: Penal Reform International, Coronavirus: Preventing harm and human rights violations in criminal justice systems (2020) <https://www.penalreform.org/resource/coronavirus-preventing-harm-and-human-rights-violations/>

44. Ramirez Sanchez κατά Γαλλίας, Αρ.. 59450/00 (ΕΔΔΑ, Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως, 4 Ιουλίου 2006), παράγραφος 139

Διαφορετικά, τα κράτη διατρέχουν τον κίνδυνο να θεωρηθούν υπεύθυνα από το Δικαστήριο και λοιπούς φορείς για την μη εκπλήρωση των νόμιμων υποχρεώσεών τους. Εάν όντως εφαρμόσουν τις νέες διατάξεις μπορούμε να προσδοκούμε ότι οι κρατούμενοι σε όλη την Ευρώπη θα τυγχάνουν πιο ανθρώπινης μεταχείρισης. Αυτή είναι η θετική έκβαση στην οποία θα πρέπει να εστιάσουμε.

Υστερόγραφο: τα υπόλοιπα επτά πεδία της αναθεώρησης

1. Γυναίκες: προστέθηκε μια γενική ρήτρα στον κανόνα περί γυναικών των EPR του 2006, ο οποίος είχε επισημανθεί ως αδυναμία στους Κανόνες του 2006.⁴⁵ Στη ρήτρα αναφέρεται: «Θα χαραχθούν συγκεκριμένες πολιτικές που λαμβάνουν υπόψη τη διάσταση του φύλου και θα ληφθούν θετικά μέτρα προκειμένου να εκπληρώνονται οι διακριτές ανάγκες των κρατούμενων γυναικών κατά την εφαρμογή των παρόντων κανόνων».⁴⁶ Αυτή επηρεάστηκε από την πρώτη βασική αρχή των Κανόνων της Μπανγκόκ που απαιτεί να λαμβάνονται υπόψη οι «διακριτές ανάγκες» των γυναικών κατά την εφαρμογή των Κανόνων Νέλσον Μαντέλα, ειδικά του Κανόνα 6 —της αρχής της απαγόρευσης των διακρίσεων.⁴⁷ Για να ενισχυθούν οι EPR σε αυτό το πεδίο, έγιναν μερικές ακόμη αναπροσαρμογές που και αυτές αποτυπώνουν εν πολλοίς τους Κανόνες της Μπανγκόκ για τις οποίες είναι επιθυμητό ένα αντίστοιχο ευρωπαϊκό κείμενο, ενώ αποτελούσαν αίτημα της κοινωνίας των πολιτών σχετικά με την αναθεώρηση των EPR.⁴⁸ Υπάρχει σαφώς περιθώριο για μια πληρέστερη σύσταση του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τις γυναικείες φυλακές, η οποία θα καθιστούσε δυνατή τη συστηματικότερη αντιμετώπιση αυτού του ζητήματος.

2. Στην περίπτωση των αλλοδαπών, έχει υπάρξει μια περαιτέρω σημαντική ευρωπαϊκή σύσταση μετά το 2006, η Σύσταση της Επιτροπής Υπουργών προς τα κράτη μέλη σχετικά με τους αλλοδαπούς κρατούμενους το 2012.⁴⁹ Οι αλλαγές του υφιστάμενου Κανόνα 37 στηρίζονται στην εν λόγω Σύσταση. Ο τροποποιημένος Κανόνας 37 τονίζει πλέον τη σημασία λήψης θετικών μέτρων ώστε να διασφαλίζεται ότι εκπληρώνονται οι διακριτές ανάγκες των κρατουμένων

45. Andrea Huber, “The relevance of the Mandela Rules in Europe” (2016), 17 *ERA Forum* 299-310.

46. Κανόνας 34.1 των Ευρωπαϊκών Σωφρονιστικών Κανόνων.

47. Κανόνας 1 των Κανόνων της Μπανγκόκ. Κανόνας 6 των Κανόνων Νέλσον Μαντέλα.

48. Βλ.: Penal Reform International and Association for the Prevention of Torture, Υποβολή από τις Penal Reform International και Association for the Prevention of Torture στη 19^η συνάντηση της Ομάδας Εργασίας του Συμβουλίου Ποινολογικής Συνεργασίας (PC-CP), στις 17-19 Σεπτεμβρίου 2018 στο Στρασβούργο (2018), σελ. 10 <https://rm.coe.int/submission-to-pc-cp-wg-on-european-prison-rules-revision-12-09-18-fina/16808d564e>

49. Σύσταση CM/Rec(2012)12 της Επιτροπής Υπουργών προς τα κράτη μέλη σχετικά με τους αλλοδαπούς κρατούμενους, υιοθετήθηκε από την Επιτροπή Υπουργών στις 10 Οκτωβρίου 2012 κατά τη 1152^η συνάντηση των Αντιπροσώπων των Υπουργών https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805c9df0

που είναι αλλοδαποί,⁵⁰ και ότι εκείνοι έχουν πρόσβαση σε προγράμματα και στον έξω κόσμο, η οποία είναι ισότιμη με εκείνη που διατίθεται στους ημεδαπούς κρατούμενους.⁵¹ Επίσης, οι αλλοδαποί κρατούμενοι δικαιούνται να τύχουν πρόωρης απόλυσης κατά τον ίδιο τρόπο όπως οι υπόλοιποι κρατούμενοι.⁵²

3. Ο τρέχων κανόνας που αφορά τα μέσα καταστολής (Κανόνας 68) ενισχύθηκε μέσα από τη συμπερίληψη αρχών που περιορίζουν τη χρήση τους. Τα μέσα καταστολής θα πρέπει να χρησιμοποιούνται μόνο όταν αυτό επιτρέπεται από το νόμο και, σε αυτή την περίπτωση, μόνο όταν δεν θα ήταν αποτελεσματική κάποια ηπιότερη μορφή ελέγχου για να αντιμετωπιστούν οι κίνδυνοι που θέτει ένας κρατούμενος.⁵³ Επιπλέον, αυτό θα πρέπει να γίνεται κατά τον λιγότερο επεμβατικό τρόπο στο μέτρο του δυνατού και για το ελάχιστο χρονικό διάστημα που απαιτείται.⁵⁴

4. Ο κανόνας των EPR περί αιτήσεων και καταγγελιών (Κανόνας 70) έγινε αισθητά πιο αυστηρός. Η αλλαγή είναι σε μεγάλο βαθμό διαδικαστική και εμπνέεται από την ανάγκη να οριστεί μια σαφής διαδικασία που θα ακολουθούν οι κρατούμενοι εάν είναι δυσαρεστημένοι από τον τρόπο διαχείρισης των καταγγελιών τους, και από την απαίτηση του ευρωπαϊκού δικαίου περί ανθρώπινων δικαιωμάτων σχετικά με την εξάντληση των εσωτερικών ένδικων μέσων πριν από την προσφυγή στο ΕΔΔΑ.⁵⁵ Πρέπει να είναι σαφές ποια είναι τα εσωτερικά ένδικα μέσα ώστε να μπορεί κάποιος να κρίνει κατά πόσο έχουν εξαντληθεί.

5. Πραγματοποιήθηκε μια μικρή, αλλά στρατηγική αλλαγή στον Κανόνα 83, ο οποίος πλέον προβλέπει ότι οι φυλακές πρέπει να είναι διαρκώς επαρκώς στελεχωμένες και «ικανές να αντεπεξέλθουν σε επιχειρησιακά επείγουσες καταστάσεις».⁵⁶ Σε αυτό το σημείο η πρόθεση είναι να διασφαλιστεί ότι τυχόν έλλειμμα προσωπικού, φερειπείν κατά τη διάρκεια μιας απεργίας, δεν θα μπορεί να προβληθεί ως δικαιολογία για την παραμονή των κρατουμένων στα κλειδωμένα κελιά τους για υπερβολικά μεγάλα χρονικά διαστήματα.

6. Οι κανόνες περί διαχείρισης αρχείων και φακέλων διευρύνθηκαν πολύ και εισήχθη ένας νέος Κανόνας, ο Κανόνας 15A. Κινητήριος μοχλός αυτής της αλλαγής ήταν η ολοένα και με-

50. Κανόνας 37.1 των Ευρωπαϊκών Σωφρονιστικών Κανόνων.

51. Κανόνας 37.2 των Ευρωπαϊκών Σωφρονιστικών Κανόνων.

52. Κανόνας 37.8 των Ευρωπαϊκών Σωφρονιστικών Κανόνων.

53. Κανόνας 68.1 των Ευρωπαϊκών Σωφρονιστικών Κανόνων.

54. Κανόνες 68.2 και 68.3 των Ευρωπαϊκών Σωφρονιστικών Κανόνων.

55. Βλ.: Kresimir Kamber, “Remedies for breaches of prisoners’ rights in the European Prison Rules” (2020), *New Journal of European Criminal Law*.

56. Κανόνες 83a και 83b των Ευρωπαϊκών Σωφρονιστικών Κανόνων.

γαλύτερη αναγνώριση, η οποία αποτυπώνεται στις διεξοδικές διατάξεις των Κανόνων Νέλσον Μαντέλα,⁵⁷ ότι ένα καλό αρχείο είναι ουσιώδες όχι μόνο για την προστασία των κρατουμένων (και του προσωπικού έναντι ισχυρισμών περί αυθαιρεσίας), αλλά και για την ομαλή λειτουργία του σωφρονιστικού συστήματος συνολικά.

7. Τέλος, υπάρχουν πλέον περισσότερες κι εκτενέστερες διατάξεις στους Κανόνες 92 και 93 που αφορούν τις επιθεωρήσεις και την παρακολούθηση στους EPR του 2020. Ενσωματώνοντας αλλαγές που προεξοφλούνταν στους Κανόνες Νέλσον Μαντέλα,⁵⁸ οι αναθεωρημένοι EPR χορήγησαν περισσότερες ερευνητικές εξουσίες σε ανεξάρτητους φορείς παρακολούθησης.⁵⁹ Μια ακόμη πολύτιμη αλλαγή είναι η ειδική διάταξη που προβλέπει ότι οι συστάσεις που γίνονται από ανεξάρτητους φορείς παρακολούθησης πρέπει να λαμβάνονται υπόψη από τις σωφρονιστικές αρχές, οι οποίες είναι υποχρεωμένες να απαντήσουν, εξηγώντας όχι μόνο στους φορείς αυτούς, αλλά και στο ευρύτερο κοινό, κατά πόσο θα υιοθετήσουν τις συστάσεις και, εάν όχι, γιατί όχι.⁶⁰

57. Κανόνες 6-10 των Κανόνων Νέλσον Μαντέλα.

58. Κανόνες 83-85 των Κανόνων Νέλσον Μαντέλα.

59. Κανόνας 93.2 των EPR του 2020.

60. Κανόνας 93.6 αναγνωσμένος μαζί με τον Κανόνα 93.7 των EPR του 2020.